

УДК 378.124:[378.147:004]

С.Д. Сворак
В.В. Гончарук

**ТЮТОР ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ
В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС**

На основі аналізу новітніх публікацій, присвячених проблемам дистанційного навчання, у статті визначені завдання та функції тьютора як організатора дистанційного навчального процесу працівників ОВС, специфіка та особливості його діяльності, головні напрямки підготовки та перепідготовки фахівців, методичні та дидактичні принципи діяльності викладача нового покоління.

Ключові слова: *дистанційне навчання, тьютор, навчальний процес, працівники ОВС.*

На основании анализа новейших публикаций, посвященных проблемам дистанционного обучения, в статье определены задачи и функции тьютора как организатора дистанционного учебного процесса работников ОВД, специфика и особенности его работы, главные направления подготовки и переподготовки специалистов, методические и дидактические принципы деятельности преподавателя нового поколения.

Ключевые слова: *дистанционное обучение, тьютор, учебный процесс, работники ОВД.*

On the basis of analysis of the newest publications, devoted the problems of the controlled from distance studies, in the article set tasks and functions of t'yutora as an organizer of the controlled from distance educational process, specific and features of his activity, main directions of preparation and retraining of specialists, methodical and didactics principles of activity of teacher of new generation.

Keywords: *controlled from distance studies, t'yutor, educational process, employees of the Interior.*

Детальний аналіз реформ, реорганізації та змін, що відбуваються у вітчизняній освітній практиці, з точки зору переходу від суспільства індустріального до інформаційного, дозволяє визначити деякі тенденції, які сприяють формуванню нової парадигми освіти. Перш за все це набуття освітою характеру безперервного процесу і відмова від завершеної освіти. Характерною рисою стає перетворення освіти із соціального інституту, який споживає знання і займається їх простим відтворенням в інститут із виробництва знань, що займається їх розширеним відтворенням. Поняття "освіта" сьогодні не зводиться до освіти як формування особистості, а включає в себе формування

особистістю нового знання, образу дійсності, у якій діє особистість. Більше того, набуття знаннями характеру економічної категорії, перетворення знань у товар, а носія знань - у їх власника і, як наслідок цього, поява прагнення до отримання унікальної освіти, яка визначається особливістю набутих знань. І все це відбувається на фоні деполітизації освіти, яку не слід змішувати з деідеологізацією, що означає відмову, перш за все від класового і тим більше партійного підходу, до відбору знань для викладання.

Аксіомою у нашій освіті є необхідність і державна важливість розвитку дистанційної освіти в Україні, як системоутворюючого елементу української освіти, при безумовному забезпеченні її високої якості, яка відповідає національним та міжнародним стандартам. Висока якість освіти, яка отримується з допомогою дистанційних технологій навчання, може бути досягнута лише при наявності актуальності, повноти і систематичності освітніх матеріалів, високої якості підготовки професорсько-викладацького складу, який систематично підвищує свою кваліфікацію та висококваліфікованого обслуговуючого персоналу, який володіє електронними інформаційними системами адміністрування, що забезпечують дистанційний навчальний процес.

Основою правового регулювання дистанційного навчання в Україні є Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 року № 40, розроблене на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 року № 1494 "Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки" [1], яким передбачено, що дистанційне навчання в Україні реалізується через систему дистанційного навчання, яка є частиною системи освіти України, з нормативно-правовою базою, організаційно оформленою структурою, кадрами, системотехнічним, матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням, що реалізує дистанційне навчання на рівнях загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, а також самоосвіти.

Стосовно дистанційного навчання працівників органів внутрішніх справ, то Положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання, затверджено наказом МВС України № 346 від 21.07.2008 року [2] визначає особливості організації навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС для працівників органів і підрозділів внутрішніх справ

за заочною формою навчання та систему організаційно-методичних і науково-методичних заходів підготовки фахівців за дистанційною формою навчання. Положення розроблено відповідно до законів України "Про освіту" [3], "Про вищу освіту" [4], "Про міліцію" [5], інших нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту й Міністерства внутрішніх справ, що регламентують діяльність ВНЗ, органів та підрозділів внутрішніх справ у сфері освіти.

Особливістю дистанційного навчання в цілому є зміна ролі викладача в навчальному процесі, поява нового типу викладача – тьютора, а також поділ функцій викладачів, які розробляють навчально-методичні матеріали і викладачів, які здійснюють безпосереднє керівництво навчанням і проведенням більшої частини занять в очній формі навчання.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблеми дистанційної освіти сьогодні досліджують здебільшого фахівці технічних спеціальностей, які зосереджують свою увагу суто на технічному озброєнні процесу дистанційного навчання (В.М. Кухаренко, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко) [6]. Значно менше уваги в сучасних дослідженнях приділяється особливостям педагогічного процесу в системі дистанційної освіти та визначенням чітких дефініцій та функцій діяльності педагогів у сфері вищої освіти, тому актуальним є питання визначення місця і ролі тьютора у процесі навчання. Автор поставив за мету провести аналіз поняття "тьютор", визначити роль, місце та функції тьютора у дистанційній підготовці слухачів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: по-перше, визначити роль та місце тьютора у системі університетської освіти; по-друге, означити відмінні риси у педагогічній, методичній та науковій роботі класичного викладача університету та викладача нового типу – тьютора, по-третє, накреслити шляхи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, спрямовані на трансформацію тьютора-стажера до тьютора-майстра і підтримку, з допомогою багатоступеневої системи моніторингу та сертифікації кваліфікації тьютора; по-четверте, не менш важливим є, на нашу думку, визначення для тьютора об'єму та розрахунків навантаження та диференціація в оплаті праці.

Головним центром підготовки та всієї навчально-методичної роботи університету є кафедра, яка і повинна бути розподілена на викладачів і персонал, який здійснює науково-педагогічну діяльність зі споріднених і контекстно-залежних навчальних курсів для

студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів, а також розробку і актуалізацію навчально-методичних комплексів у традиційних формах із використанням інтернет-технологій. Кафедра, у свою чергу, взаємодіє із регіональними центрами зі всіх питань підготовки і сертифікації тьюторів та створення навчально-методичних матеріалів.

Тьюторів, які пройшли сертифікацію, можна розділити на професорів-консультантів, доцентів-консультантів, старших викладачів-консультантів та викладачів-консультантів, головним завданням яких є забезпечення інтеграції освітнього процесу і професійної діяльності тих, хто навчається.

Звертаючись до історії, зазначимо, що система тьюторства (наставництва), яка нараховує уже близько 400 років практичного застосування, базується на принципі педагогічного супроводу студентів [7, с. 64]. Найбільш повно функціонувало тьюторство в Оксфордському та Кембриджському університетах Англії, що були місцем підготовки еліти, яка своєю майбутньою діяльністю доводила життєвість досягнень людської культури. Тьюторство вважалося неофіційною формою передавання знань, а тьютор відповідав за підготовку кожного довіреного йому студента [8, с. 299-300].

У дистанційному навчанні викладача, який проводить навчальний процес, називають по-різному. Це - тьютор, фасилітатор, тренер, е-модератор, інструктор, наставник, помічник. Найбільш поширеним і доречним є застосування терміну тьютор (tutor), що, у перекладі з англійської, означає домашній вчитель, репетитор, наставник.

У дистанційному навчанні тьютор є ключовою фігурою, що відповідає за проведення занять зі слухачами, створює відповідне навчальне середовище. Він керує процесом навчання як діяльністю і намагається забезпечити заплановані результати як щодо отриманих знань та умінь, так і до набутих особистих здібностей слухачів. Багато досвідчених викладачів віддають перевагу технології дистанційного навчання при проведенні занять зі студентами денної форми навчання.

Тьютор і викладач - поняття не взаємозамінні. По-перше тому, що викладач навчає правилам та законам, знає відповіді на питання і знає як правильно до них підвести. У той час як у тьютора інші цілі й завдання, інший стиль та привід для спілкування зі студентами [6].

Порівняймо діяльність викладача та тьютора:

1. Викладач бере участь у процесі навчання, а тьютор - у процесі самоосвіти.

2. Викладач управляє процесом навчання, а тьютор супроводжує, підтримує цей процес.

3. В ідеалі викладач відповідає за передачу знань, а тьютор бере участь у формуванні індивідуальної відповідальності за знання.

4. Викладач у своїй діяльності спирається на методики навчання, а тьютор – на рефлексії досвіду самоосвіти.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу відмінних ознак діяльності викладача та тьютора можна зробити наступний висновок: викладач управляє процесом навчання, здебільшого виступає транслятором знань, а в умовах обмеженого доступу до певного кола літератури викладач виступає своєрідним джерелом інформації. Основними ж завданнями тьютора є навчити слухачів орієнтуватися в інформаційних полях культури, сформувані потяг до самостійного пошуку відповідей на питання, вирішення поставленої проблеми і виходу з конкретних пізнавальних ситуацій.

Що ж стосується функцій тьютора у дистанційному навчанні, то відзначимо, що він відповідає за проведення занять зі слухачами. Тьютор володіє знаннями в галузі інформаційних технологій, враховує специфіку дистанційної форми навчання, психологічні особливості взаємодії з тими, хто навчається, у процесі дистанційного навчання. Особливості дистанційної освіти визначають передусім такі функції тьютора, як: функцію консультанта, що виявляється в інформуванні, порадах слухачів, інформаційній підтримці навчання; функцію менеджера, яка реалізується в керівництві та мотивації слухачів, консультаціях та комунікаціях зі слухачами; функцію фасилітатора, що відтворюється у налагодженні та підтримці інформаційних зв'язків і взаємодії між слухачами та іншими учасниками системи дистанційної освіти, в урегулюванні різних проблем, розв'язанні конфліктів, адаптації слухачів до нової форми навчання [8, с. 302-303].

Визначальну роль у дистанційній освіті відіграє викладач (тьютор), бо саме він керує процесом навчання, організацією інформації у всіх її можливих формах і видах.

Дистанційне навчання як сукупність сучасних освітніх технологій дозволяє індивідуалізувати навчальний процес з урахуванням особистості дистанційного слухача. Навчання в дистанційному курсі – це не просто процес передачі знань від викладача-тьютора до дистанційного слухача. Це інтерактивний процес, що ґрунтується, насамперед, на особистісно-орієнтованій моделі освіти. Одна з найважливіших задач проведення дистанційного курсу полягає в тім, щоб,

створюючи інтерактивний комунікаційний мережний простір, виявляючи індивідуальні особливості кожного учасника, стимулювати його до пошуку самостійного рішення проблем, до самоосвіти. Спільна діяльність всіх учасників особистісно-орієнтованої моделі освіти реалізується через співробітництво, а всі учасники діяльності переходять у позицію суб'єкта. Співробітництво – умова формування діалогічності і самозміни кожного суб'єкта в освітній діяльності.

Співробітниками Проблемної лабораторії дистанційного навчання Національного технічного університету "ХПІ" [9], визначені необхідні умови конструювання змісту викладачем для підвищення ефективності навчального процесу у дистанційному курсі: врахування інтересів і цілей кожного слухача на основі особистісного спрямування, рефлексії і здійснення практичної діяльності; участь самого слухача у побудові особистісно-значимого змісту забезпечується можливістю вільного вибору навчальних модулів курсу; створення продуктивного освітнього поля, можливостей для творчості, активності, самостійності, самоврядування; послідовність у змісті, можливість обліку ситуативних моментів і розширення їхніх можливостей з використанням суб'єктивного досвіду слухачів.

Взаємодія слухача з тьютором у дистанційному курсі має свої особливості. Викладач навчає слухача шукати знання, керує процесом їх засвоєння, допомагає, контролює, "супроводить" протягом всього навчального процесу.

Тому, на нашу думку, до обов'язків тьютора входить набір слухачів, для чого тьютор створює змістовний інформаційний лист, що містить докладні відомості про курс та умови участі в ньому і розміщує його у списку розсилки або на сайті університету. Лист повинен містити наступну інформацію: назва курсу, терміни проведення (тривалість), відомості про авторів, мета та завдання курсу, необхідний рівень підготовки слухачів. Тьютор готує докладну інструкцію з технології навчання: призначення і використання основних підсистем навчального середовища, що дозволяють працювати з теоретичним матеріалом, бібліотечними ресурсами, глосарієм, психологічними тестами, тестами для самоперевірки, а також забезпечення системою спілкування між учасниками навчання (форум, чат, пошта). Слід підкреслити, що при підготовці інформації тьютор повинен звернути увагу на полегшення для слухачів процесу ознайомлення з інформаційним середовищем, а також підсилити в ній засоби, збільшуючи ефективність їх роботи.

Програма дистанційного курсу повинна бути розбита на модулі, кожний з яких призначений для досягнення конкретної дидактичної мети. Найчастіше один модуль вивчається протягом одного тижня. Тьютор повинен продумати навчальну діяльність слухачів на кожний навчальний тиждень, розпланувати дні для проведення чатів, здачі тестових і практичних завдань, курсових робіт і т.ін.

До організаційних функцій тьютора входить забезпечення сприятливого психологічного клімату в групі, знайомство учасників групи та формування підгруп за інтересами.

Провідною формою навчального процесу, керованого тьютором, є творча дискусія. При організації і проведенні дискусії тьютор виконує роль організатора, яка полягає у встановленні програми дискусії, визначенні предмету обговорення, термінів проведення, процедурних правил і норм прийняття рішень. Крім того, тьютор зобов'язаний виконувати технічну та педагогічну ролі, які полягають у визначенні головних концепцій та принципів, структуруванні блоків, супроводженні їх аналізом якості змісту повідомлень, підведенні проміжних висновків, підсумків та створенні комфортних умов "спілкування" з навчальним середовищем і програмним забезпеченням.

Крім цього, тьютор виконує роль контролюючої інстанції і зобов'язаний визначати рівень знань, умінь, здібностей дистанційних слухачів. Контроль дозволяє тьютору отримати інформацію про процес навчання, виміряти рівень досягнень слухачів, забезпечити їх еталонними тестами і керувати стратегіями навчання. Отже, контроль спрямований на одержання інформації, аналізуючи яку, тьютор вносить необхідні корективи протягом всього навчального процесу.

Контролюючи навчальний процес, тьютор узгоджує стандарти виконання контрольних завдань, тестів (терміни, режим, особливості); коментує успіхи дистанційних слухачів (особливо на початкових етапах навчання); визначає готовність окремих слухачів до виконання заключного тесту або іспиту; складає рейтингову таблицю успішності й активності учасників навчання.

Разом із тим тьютор повинен вміти адаптувати свої повідомлення до особливостей слухачів і їхніх здібностей, враховуючи їх репрезентативні системи; володіти відповідними здібностями, а також знаннями, вміннями і навичками з дисципліни курсу, володіти стратегіями навчання і формувати потрібну систему здібностей, знань, умінь і навичок студентів.

У дистанційному навчанні викладач, який творчо працює сам, - стимулює творчість слухачів, вчить їх думати, шукати, аналізувати.

Удосконалення підходів до складання навчальних програм, урахування особливостей змісту, стилів та форм дистанційного навчання дозволять задовольнити потреби дистанційних студентів. Як наслідок навчальної діяльності передбачається, що кожний індивід, використовуючи свій попередній досвід, створює певну особисту інформаційну систему або структуру і поширює її (свої знання) протягом всього життя.

Треба сказати, що одне з головних завдань, яке ставиться зараз перед викладачами дистанційних курсів – це підвищення їхньої психологічної компетентності. Психологічна компетентність – це наявність необхідних здібностей, психологічних знань і вмінь. Необхідними знаннями і вміннями людини вважаються ті, які допомагають їй зробити своє життя, а відтак, і оточення – повноцінним, цікавим, насиченим. Треба враховувати основні складові психологічної компетентності, які сприяють особистісному зростанню тьютора. Перш за все, це позитивне сприйняття навколишньої дійсності, управління власним психічним станом, настроєм, вміння подолати негативні стереотипи, формування впевненості в собі, власних силах і можливостях та вміння викликати симпатію, встановлювати позитивні міжособистісні взаємостосунки.

Розвиваючи названі складові частини психологічної компетентності, тьютор зможе стимулювати власне особистісне зростання, вдосконалювати себе, гармонізувати свою взаємодію з іншими людьми.

У дистанційному навчанні головною задачею викладача-тьютора є полегшення і разом з тим стимулювання процесу навчання слухача, тобто уміння створювати сприятливу інтелектуальну й емоційну обстановку в аудиторії, атмосферу психологічної підтримки.

Дистанційне навчання повинне будуватися і плануватися відповідно до послідовності, у якій перед слухачем виникають ті або інші проблеми. Якщо останній уяснив для себе сутність проблеми, роль викладача зводиться до створення такої вільної і невимушеної атмосфери, яка буде стимулювати слухача до її вирішення [10].

Тьютор часто виступає більш ніж джерелом інформації. Він може допомогти слухачу стати вельми автономним, навчити самостійно вчитися. Все це йде через спілкування у діалозі. Діалог дозволяє слухачу переказувати його потреби, розуміння, ділитися сумнівами, долати невпевненість, разом обмірковувати стратегію діяльності.

Тьютор дистанційного курсу здійснює багато чого з того, що робить викладач у дистанційному навчанні, наприклад, керівництво

групою у дискусії за ефективними методиками. Але він працює в унікальному середовищі, де учасники не розміщуються в одній кімнаті у визначений час. Тьютор навчає спілкуванню, використовуючи різні стилі, підходи, мовні засоби, ставить запитання, які покликані поліпшити навчальний процес у групі.

Більшість викладачів вважають, що для того, щоб навчитися керуванню дистанційним навчанням достатньо вивчити нове програмне забезпечення або отримати комп'ютерні вміння, тобто додати інформаційні технології до усталеної системи навчання. Це хибна думка. Успішне керування дистанційним навчанням не може бути досягнуте за рахунок лише досвіду роботи в аудиторії. Вміння тьютора неможливо набути через лекції або спостереження насамперед тому, що вони містять чимало напрямків та обов'язків, які рідко використовуються, а також відсутні у традиційному навчанні [11, с. 17].

Усе більше вищих навчальних закладів України розпочали створення дистанційних навчальних курсів для мережі інтернет, але їх фахівці не мають достатньо досвіду, кваліфікації та відповідної методичної підтримки щодо організації такої форми освіти. Через це одним із стратегічних напрямків розвитку системи дистанційної освіти повинна бути масова підготовка спеціалістів із розробки дистанційних програмно-методичних комплексів, адміністрування дистанційної освіти, тьюторів, тощо.

Розвиток вітчизняної системи дистанційної освіти може гальмувати й застаріла система менеджменту освітнього процесу, адміністрування інститутів і університетів. Адже застосування технологій дистанційного навчання вищим навчальним закладом передбачає суттєві зміни у функціях його адміністрації, кафедр, окремих викладачів і професорів. Структури функціонування вищих навчальних закладів, прийняті сьогодні, не пристосовані до впровадження електронних та мережевих навчальних систем.

Проводячи паралель, можемо говорити про те, що з однієї сторони, працівник органів внутрішніх справ, який проходить службу в практичному підрозділі органів внутрішніх справ, до підвищення власного освітньо-кваліфікаційного рівня відноситься більш відповідально, ніж його колега-курсант, оскільки вже чітко розуміє сутність, важливість та цінність підвищення свого освітнього рівня власне для себе; з іншої - є фактори, які не сприяють засвоєнню матеріалу працівником органів внутрішніх справ на належному рівні. Так, наприклад, працівник міліції, перебуваючи на посаді дізнавача сектору

дизнання певного територіального відділу міліції, плануючи продовжувати службу кар'єру в органах внутрішніх справ, розуміє, що для отримання посади слідчого йому конче необхідна вища юридична освіта, без отримання якої просто неможливо піднятися на вищий щабель службової кар'єри, проте, одним із основних факторів, які не сприяють навчанню, доцільно визнати відсутність вільного часу в зв'язку з великою завантаженістю кримінальними справами, необхідністю добових чергувань під час яких дізнавач зобов'язаний виконувати свої функціональні обов'язки навіть у нічний час, що унеможливає опрацювання теоретичного матеріалу вдень, після зміни з чергування. Розглядаючи далі приклад працюючого працівника міліції, неможливо не сказати про фактор "ліні", адже не кожен працівник органів внутрішніх справ, володіючи відповідними навиками роботи зі спеціальності, цікавиться теорією та базовими предметами. Наприклад, оперуповноважений карного розшуку, працюючи по своєму певному вузькому профілю, не завжди цікавиться теорією оперативно-розшукової діяльності, інколи вважаючи, що достатньо виключно знання нормативно-правової бази. Тому, отримання освіти, через систему дистанційного навчання, працюючими у практичних підрозділах органів внутрішніх справ працівниками міліції, стає сьогодні перспективним напрямком роботи вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, що дасть реальну можливість доповнити отримані при виконанні службових завдань навиків, теоретичним багажем.

Специфічними будуть і завдання та функції тьютора, який навчає дистанційно практичних працівників органів внутрішніх справ, адже вони, зазвичай, не можуть чітко планувати свій вільний час, що може викликати низку проблем з освоєння матеріалу, який структурований за тижнями. Також не можуть бути вирішені питання з освоєння працівниками органів внутрішніх справ дистанційно таких спеціальних дисциплін як "Тактико-спеціальна підготовка", "Режим таємності", "Спеціальна техніка", "Оперативно-розшукова діяльність" та ін. Зазначене значно ускладнить роботу тьютора, а в останніх випадках - просто її унеможливить.

Таким чином, у вузах системи Міністерства внутрішніх справ, де сьогодні спостерігається невідповідність до впровадження дистанційної та відкритої освіти як серед професорсько-викладацького складу в основі системи, так і "зверху" - серед "топ-менеджерів" освіти, необхідно розробити нормативну базу та чітко визначити завдання тьюторів-наставників.

У Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, затвердженій Міністерством освіти і науки України 20 грудня 2000 р. [12], відзначено, що забезпечення функціонування дистанційної освіти як рівноцінної форми навчання з видачею державних документів, а також дистанційного навчання за окремими курсами чи блоками курсів із видачею свідоцтв (сертифікатів) відповідних навчальних закладів може бути здійснене за умови системного підходу та програмно-цільового методу на базі створення, впровадження й розвитку національної системи дистанційної освіти в Україні, яка буде інтегруватись в Європейський та світовий освітній простір. Без відповідної координації дій, нормативно-правової захищеності й надання дистанційній освіті статусу рівноцінної з очною, заочною та екстернатною формами навчання, державної, фінансової, матеріально-технічної та організаційної підтримки інновацій у цій сфері значного руху вперед очікувати не варто.

Проте формування вітчизняної системи дистанційної освіти можна здійснювати не тільки у відповідності до існуючих українських і зарубіжних теоретико-практичних розробок у цій сфері, а й з урахуванням сучасних тенденцій її розвитку з метою здійснення відповідних превентивних заходів [13, с. 8].

Використана література:

1. Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 року № 40 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15. – Ст. 1078.
2. Положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання, затверджено наказом МВС України № 346 від 21.07.2008 року.
3. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
4. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
5. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
6. Ковальова Т.М. Введение в тьюторство / Ковальова Т.М. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.niuoo.ru/>
7. Белякова Н.Ю. Исторический опыт тьюторства в Британской высшей школе / Н.Ю. Белякова // Высшее образование. – № 8. – 2006. – С. 64-68.
8. Каленіченко Л.І. Тьютор як новий вид викладача у системі вищої освіти / Л.І. Каленіченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ : Зб. наук. праць. – № 1 (48). – 2010. – С. 298-304.

9. Портал дистанційного навчання НТУ "ХПІ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dl.kpi.kharkov.ua/techn/rle/tutor1.asp>

10. Кухаренко В.М. Роль викладача в системі дистанційного навчання [м-ли VIII Міжн. конф. Укр. асоціації дистанційної освіти "Освіта і віртуальність – 2004"] / Володимир Кухаренко, Олена Рибалко, Наталя Твердохлебова // Новий колегіум. – № 5/6 (27/28). – 2004. – С. 86-89.

11. Дистанційний навчальний процес / За ред. В.Ю. Бикова, В.М. Кухаренка, Київ, "Міленіум", 2005. – 292 с.

12. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджено Міністерством освіти і науки України 20 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>

13. Шевцов А. Стратегічні аспекти створення вітчизняної системи дистанційного навчання / Андрій Шевцов // Новий колегіум. – № 3/4 (20/21). – 2003. – С. 8-14.